[1]वाच्यम्-वाक्यम्, [2]प्रवाच्यम्, अविवाक्यम्, वाच्यम्, वाकोवाक्यम्, विवक्ष्यम्, वावच्यम्;

ईषद्वचः-दुर्वचः-सुवचः; — —

उच्यमानः, वाच्यमानः, विवक्ष्यमाणः, वावच्यमानः;

वाचः, [3]अनुवाकः-प्राड्विवाकः, वाचः, विवक्षः, वावचः;

वक्तुम्, वाचयितुम्, विवक्षितुम्, वावचितुम्;

उक्तिः, [4]निरुक्तम्-पुनरुक्तिः, वाचना, विवक्षा, वावचा;

वचनम्, वाचनम्, विवक्षणम्, वावचनम्;

उक्त्वा, वाचयित्वा, विवक्षित्वा, वावचित्वा;

प्रोच्य, संवाच्य, प्रविवक्ष्य, प्रवावच्य;

वाचम् २, उक्त्वा २, } वाचम् २, वाचयित्वा २, } विवक्षम् २, विवक्षित्वा २, } वावचम् २; वावचित्वा २; }

---

1. 'आर्धधातुके' (2-4-35) इत्यत्र विषयसप्तमीत्वाश्रयणात् प्रत्ययोत्पत्तेः प्रागेव वच्यादेशे हलन्तलक्षणे ण्यति 'वचोऽशब्दसंज्ञायाम्' (7-3-67) इति कुत्वनिषेधे **वाच्यम्** इति रूपम्। शब्दसंज्ञायां तु कुत्वे **वाक्यम्** इत्येव। **वाक्यम्**=वार्तिकादिरूपः शाब्दिकसंज्ञासिद्धः ग्रन्थः।

2. 'यजयाचरुचप्रवचर्चश्च' (7-3-66) इत्यनेन कुत्वनिषेधे **प्रवाच्यम्** इति रूपम्। 'प्रवाच्यम्=ग्रन्थविशेषः' इति **वृत्त्यादिषु** प्रोक्तम्। परं तु **भाष्ये** (7-3-66) **प्रवचि**ग्रहणप्रत्याख्यानप्रकरणे 'प्रपूर्वश्च **वचि**रशब्दसंज्ञायां वर्तते।' इत्युक्तत्वात् ग्रन्थविशेषस्य **प्रवाच्य**मिति संज्ञेति पक्षः चिन्त्य इति **उद्द्योते** प्रकृतसूत्रे स्फुटम्। **अविवाक्यम्** इत्यत्र तु पृषोदरादित्वात् (6-3-109), न्यङ्क्वादित्वात् (7-3-53) वा अहर्विशेषे कुत्वम्। द्वादशाहे दशरात्रस्य यज्ञविशेषस्य दशममहः **अविवाक्यम्**, यस्मिन्नहनि याज्ञिकाः न विब्रुवते=न नानावाक्यान्युच्चारयन्ति। अन्यत्र **अविवाच्यम्** इत्येव।

3. शब्दसंज्ञात्वात् कुत्वमत्रेति ज्ञेयम्। **अनुवाकः**=श्रुतौ विभागविशेषः। पृच्छतीति प्राट्। विशेषेण सूक्ष्मेक्षिकया न्यायादिकं ब्रवीति-इति **विवाकः**। प्राट् चासौ विवाकश्च **प्राड्विवाकः**=नीतिस्थले न्यायवादी। अत्रापि 'हलश्च' (3-3-121) इति संज्ञायां घञि कुत्वमिति ज्ञेयम्।

4. **पुनरुक्तिः, निरुक्तम्** इत्यत्र 'क्तिच्क्तौ च संज्ञायाम्' (3-3-174) इत्यनेन क्तिच् क्तश्च संज्ञायां भवतः। **पुनरुक्ति**रिति असकृदाम्नानस्य संज्ञा। एवं **निरुक्त**मिति ग्रन्थविशेषस्य संज्ञा।